

Inleiding 1

Deel I   Uitgangspunten

1   Bedrijfsethiek en verantwoord ondernemen 7

- 1.1 De samenleving vraagt om verantwoordelijke ondernemingen 8
- 1.2 Het perspectief van de bedrijfsethiek 11
- 1.3 Ethiek en winst 13
- 1.4 Is de wet niet voldoende? 15
- 1.5 Maatschappelijk verantwoord ondernemen 18

2   Morele verantwoordelijkheid in organisaties 24

- 2.1 Omschrijving van morele verantwoordelijkheid 24
- 2.2 Factoren in de organisatie die morele verantwoordelijkheid beïnvloeden 34
- 2.3 Managen van verantwoordelijkheid 37
- 2.4 Morele verantwoordelijkheid van organisaties 43

3   Integriteit 47

- 3.1 Integriteit en vertrouwen 48
- 3.2 Integriteit als professionele verantwoordelijkheid 52
- 3.3 Managen van integriteit 55

4   Waarden en morele normen in de onderneming 58

- 4.1 Waarden, deugden en morele normen 60
  - 4.1.1 *Waarden* 61
  - 4.1.2 *Deugden* 65
  - 4.1.3 *Morele normen* 68
- 4.2 Morele principes 70
- 4.3 Morele rechten 77
- 4.4 Rechtvaardigheid 80
- 4.5 Utilistische ethiek 84
- 4.6 Spanningen tussen morele principes 88
- 4.7 Morele dilemma's 92
- 4.8 Zorg 93
- 4.9 Zijn morele oordelen subjectief? 96

5   Maatschappelijke verantwoord ondernemen en strategie 100

- 5.1 Maatschappelijk verantwoord ondernemen of winstmaximalisatie? 101
- 5.2 Marktconforme strategieën voor maatschappelijk verantwoord ondernemen 108
  - 5.2.1 *Morele strategieën bij felle concurrentie* 109
  - 5.2.2 *Strategieën bij sterke concurrentie* 114
  - 5.2.3 *Strategieën bij zwakke concurrentie* 124

6   De belanghebbenden van de onderneming 129

- 6.1 Economische en maatschappelijke belanghebbenden 129
- 6.2 Belanghebbenden en sturing 138
- 6.3 Dialoog en samenwerking tussen de onderneming en

belanghebbenden 146

Deel 2 Toepassingen

- 7 Verantwoordelijkheid voor consumenten 157**
  - 7.1 Productverantwoordelijkheid 158
  - 7.2 De consument die steeds dikker werd 161
  - 7.3 Reclame en ethiek 165
    - 7.3.1 *Cognitieve beïnvloeding en misleidende reclame* 167
    - 7.3.2 *Affectieve beïnvloeding en verleidende reclame* 168
    - 7.3.3 *Aanstootgevende, choquerende en kwetsende reclame* 172
    - 7.3.4 *Reclame en cultuur* 176

- 8 Verantwoordelijkheid voor en van werknemers 183**
  - 8.1 Klassieke werknemersrechten 183
  - 8.2 Verantwoordelijkheden van werkgevers en werknemers 187
  - 8.3 Verantwoordelijkheid voor werknemers bij baanonzekerheid en ontslag 195

- 9 Verantwoordelijkheid voor natuur en milieu 203**
  - 9.1 Fasen in het natuurbeheer 203
  - 9.2 Milieu en eigenbelang 205
  - 9.3 Doelen van milieubeleid 207
  - 9.4 De beperkte sturingskracht van de overheid en de markt 209
  - 9.5 Zelfsturing van bedrijven 211
  - 9.6 Een collectieve verantwoordelijkheid voor duurzaamheid 214

- IO Omgaan met corruptie en geschenken 219**
  - 10.1 Corruptie: een wereldwijd probleem 220
  - 10.2 Moreel onjuist en verboden 222
  - 10.3 Omkoping, afpersing, smeergeld of een geschenk? 224
  - 10.4 Wat kunnen bedrijven doen tegen corruptie? 228

- II Ethiek en internationaal zakendoen 233**
  - 11.1 Westerse bedrijven en ontwikkelingslanden 235
    - 11.1.1 *Misbruik van de situatie in ontwikkelingslanden* 237
    - 11.1.2 *Een verantwoordelijkheid voor het verbeteren van de situatie in ontwikkelingslanden?* 240
  - 11.2 Zakendoen in andere culturen 244
    - 11.2.1 *Culturele referentiekaders* 245
    - 11.2.2 *Problemen van het cultureel relativisme* 247
  - 11.3 Onderneming en mensenrechten 248
    - 11.3.1 *Niet alleen de overheid* 249
    - 11.3.2 *Hoe ver gaat de verantwoordelijkheid van ondernemingen voor mensenrechten?* 250
    - 11.3.3 *Zijn mensenrechten relatief?* 254

11.4 Een theoretisch kader voor internationale bedrijfsethiek
257

12 Beleggers en de behoefte aan openheid en transparantie

264

12.1 De groeiende belangstelling voor ethiek in de
beleggingswereld 265

12.2 Verschillende beleggers - verschillende
informatiebehoeften 267

12.3 De ontwikkeling van verantwoord beleggen 268

13 Ethiek organiseren 273

13.1 Strategieën gericht op verantwoord handelen door
medewerkers 273

13.2 Gedragscodes 279

13.2.1 *Begripsafbakening* 280

13.2.2 *De ontwikkeling van een gedragscode* 282

13.3 Maatschappelijke verantwoording 288

13.3.1 *Vormen van maatschappelijke verantwoording* 289

13.3.2 *De functie van maatschappelijke verantwoording*
292

13.3.3 *De basisbeginselen voor een proces van
verantwoording* 293

13.3.4 *De verantwoordingscyclus* 296

Noten 302

Register 316

Over de auteurs 320

Casus

‘Obviously... a major malfunction’ 33

Klokkenluiden bij de Europese Commissie 39

Een koude winter 58

CO₂-emissierechten van Nuon 86

Oostlijn-dilemma 88

Islamitische feesten 89

In de fuik 96

De Ford Finto 106

Kinderarbeid, de SP en IKEA 111

SBM Offshore in Birma 112

Voor een dubbeltje op de eerste rang 116

‘Good Citizenship’ bij Fuji Photo Film 120

Het Overlegplatform Stedelijke Vernieuwing 120

C&A en verantwoordelijkheden in de inkoopketen 123

NS wil marktwerking én monopolie 125

Unilever deelt uit 131

Maatschappelijke betrokkenheid van Shell in Nigeria 136

Mondragon als democratisch experiment 142

NAM in dialoog over de toekomst 147

De maatschappelijke dialoog van Nuon 147

ABN-AMRO en de palmolie 147

IKEA en Unicef in de strijd tegen kindarbeid 148

Oké-sinaasappels 150

Misleidende advertentie voor Priority Telecom 167

De Vespa buzz 170
Geen shirtreclame voor bier 172
Dumpjeschatje.nl is schokkend en onfatsoenlijk 173
Nike claimt een metrostation 178
Dove: discussie als marketinginstrument 180
De zwarte doos 194
Renault-Vilvoorde: van ontslagdrama tot outplacement-succes 199
Gulpener bier: een voorbeeld van individuele zelfregulering 212
Marine Stewardship Council 213
Omgaan met giften 230
Textielarbeidster uit Bangladesh 233
Een taboe op vrouwen in zaken 334
De Ogoni en Shell 235
TNT en de VN: samen strijden tegen honger 242
Waarom Heineken niet investeerde in Birma 252
DBCP: onkruid vergaat niet 260